

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 13 maj 1929 kl. 5 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion, II: 193, angående ändring i § 27 mom. 5 stadgan för fortsättningsskolan.

I en inom andra kammaren väckt och till andra kammarens första tillfälliga utskott för förberedande handläggning hänvisad motion, nr 193, hava herr *Lindmark* m. fl. hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att § 27 mom. 5 fortsättningsskolstadgan måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Huruvida skolpliktig må på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter *eller i följd av annan giltig orsak* kunna befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskola, skall bero på prövning i varje särskilt fall av skolstyrelsen.

Beträffande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

§ 27 mom. 5 i gällande stadga för fortsättningsskolan har följande lydelse: Nu gällande bestämmelse.

Huruvida skolpliktig må på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter kunna befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskola, skall bero på prövning i varje särskilt fall av skolstyrelsen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen av skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsens med anledning härav avgivna yttrande är såsom bilaga fogat vid detta utlåtande; och tillåter sig utskottet här att hänvisa till detsamma. Yttrande.

1918 års bestämmelser rörande fortsättningsskolans anordning, enligt vilka kursen skulle omfatta minst 360 undervisningstimmar och fördelas på minst två år, hava sedermera underkastats väsentliga jämkningar. Förutom det att den år 1918 beslutade övergångstiden för den obligatoriska fortsättningsskolans genomförande, vilken tid bestämdes till 6 år, genom beslut av 1924 års riksdag utsträcktes med ytterligare två år, så att skyldigheten att hava inrättat fortsätt- Historik.

ningsskola av 1918 års typ icke kom att inträda förrän med utgången av år 1926, har riksdagen såväl år 1925 som år 1928 fattat beslut, vilka inneburit avsevärda modifikationer i fråga om fortsättningsskolkursens längd. År 1925 medgavs sålunda, att för lärjungar, som avgått från sjuårig folkskola av huvudform (heltidsläsande folkskola) eller från mindre folkskola av D-1 form (heltidsläsande mindre folkskola), kursen finge inskränkas till att omfatta endast en årskurs med minst 180 undervisningstimmar. År 1928 vidtogs vidare en sådan ändring i hithörande bestämmelser, att det blev möjligt även för skoldistrikt med halvtidsläsande sjuåriga folkskolor att anordna fortsättningsskolan såsom ettårig. Allenast det villkoret uppställdes, att i sistnämnda fall kursen — bortsett från vissa undantagsfall — måste omfatta minst 360 timmar.

I anledning av väckt motion anhöll vidare 1927 års riksdag hos Kungl. Maj:t (riksdagens skrivelse nr 255), att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning, huruvida sådana ändringar borde vidtagas i folkskolans undervisningsplan, att det sjunde skolårets kursplan komme att inrymma jämväl den kurs, som nu tillhör den tvååriga fortsättningsskolans undervisning.

Motioner an-
gående fort-
sättnings-
skolan vid
1929 års
riksdag.

Vid 1929 års riksdag hava, utom den här förevarande, blivit väckta åtskilliga motioner rörande fortsättningsskolan, nämligen

dels två likalydande motioner (I: 143 och II: 243), i vilka motioner föreslagits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av bestämmelserna i stadgan den 16 september 1918, att fortsättningskola på landet må kunna anordnas på det sätt, att den omfattar endast en årskurs med minst ethundraåttio undervisningstimmar, förlagda utom den egentliga folkskolans ordinarie undervisningstid,

dels en motion (I: 18), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta kursplaner för ett sjunde skolår, inrymmande den kurs, som nu tillhör den tvååriga fortsättningskolans undervisning, samt att därefter den ändring i gällande fortsättningskolstadga måtte vidtagas, att skoldistrikt med heltidsläsande skolor, som i en obligatorisk sjunde klass tillämpa dessa kursplaner, må erhålla tillstånd att ersätta fortsättningsskolan med ett sjunde skolår,

dels ock en motion (II: 34), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t — efter utarbetande av härför lämpade kursplaner — ville utfärda föreskrift därom, att skoldistrikt, som vid heltidsläsande sjuåriga folkskolor meddela fortsättningsskolans undervisningsstoff under sjunde läsåret, må äga rätt att befria eleverna från deltagande i fortsättningsskolans undervisning.

Nu nämnda motioner hava ännu icke varit föremål för riksdagens prövning.

Utskottet.

Utskottet vill till en början framhålla, att utskottet till fullo behjärtar den nytta, som fortsättningsskolan medför för det uppväxande släktet och för hela

vårt folk. Utskottet kan därför för sin del icke medverka till vidtagandet av några åtgärder, varigenom möjligheterna för vare sig landsbygdens eller städernas ungdom att komma i åtnjutande av fortsättningsskolans utbildning i dess nuvarande omfattning skulle förminskas eller förstöras.

Å andra sidan kan utskottet icke bortse ifrån att genom fortsättningsskolan, och särskilt då dess andra årskurs, avsevärda svårigheter i många fall uppstått för både de skolpliktiga barnen och deras föräldrar. De förändringar, som vid flera riksdagar begärts och delvis även vidtagits i fortsättningsskolans ursprungliga form, bära enligt utskottets förmenande också vittnesbörd om, att berörda svårigheter gjort sig starkt kännbara och i viss mån även blivit beaktade av statsmakterna. Erfarenheter från skoldistrikt, där fortsättningsskolans andra årskurs varit anordnad under någon längre tid, bortåt ett tiotal år, giva också vid handen, att dessa svårigheter icke kunna betraktas såsom en övergångsföreteelse, utan att de alltfjämt kvarstå.

Utskottet håller före, att man, just med tanke på fortsättningsskolans betydelse, måste söka att på något sätt råda bot på de i motionen påtalade svårigheterna och de härigenom uppkommande misshälligheterna mellan skola och hem, vilka annars kunna innebära ett hot mot hela fortsättningsskolans tillvaro. Motionärerna hava i sådant hänseende föreslagit, att åt vederbörande skolstyrelser skulle medgivas rätt att, när giltig orsak föreläge, befria från fortsättningsskolepliktens fullgörande. Denna lösning synes dock kunna medföra alltför stora svårigheter för de enskilda skolstyrelserna, varjämte det torde kunna ifrågasättas, om den i motionen föreslagna formuleringen är för ändamålet lämplig, enär den dels skulle kunna bli föremål för olika tolkning och dels giva vederbörande skolstyrelser allt för stor rörelsefrihet. På grund härav synes det utskottet nödvändigt, att en ifrågasatt ändring av nu gällande bestämmelser föregås av utredning.

Det synes dessutom utskottet, som om även andra utvägar skulle kunna tagas under övervägande. I sådant hänseende vill utskottet framhålla, att man torde böra undersöka, om icke fortsättningsskolans andra årskurs skulle kunna — åtminstone i någon utsträckning och under betryggande garantier — göras frivillig. Jämväl detta lär emellertid kräva utredning, bland annat med hänsyn till nödvändigheten av att i så fall en viss omläggning av kurserna torde få äga rum.

I anslutning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen må, med anledning av herr Lindmarks m. fl. motion (II: 193), i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av en utredning rörande möjligheterna av en sådan anordning av fortsättningsskolan, särskilt dess andra årskurs, att de anledningar till misshälligheter mellan skola och hem, som föreskrifterna i gällande

fortsättningsskolstadga rörande fortsättningsskolpliktens fullgörande nu åstadkomma, måtte förminskas och om möjligt bortfalla.

Stockholm den 11 maj 1929.

På utskottets vägnar:

GUST. MOSESSON.

Närvarande vid ärendets slutbehandling i utskottet: herrar *Mosesson, Ljung, Mogård, Persson* i Grytterud, *Mårtensson, Lundström, Bergström* i Hälsingborg, *Johansson* i Bro,* *Persson* i Tidaholm och *Eriksson* i Toftered.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Mosesson, Mårtensson, Bergström* i Hälsingborg och *Persson* i Tidaholm, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

"I sitt till utskottets utlåtande fogade yttrande i förevarande ärende har skolöverstyrelsen framhållit, att orsakerna till stundom förekommande oregelbundenheter beträffande skolgången i fortsättningsskolan till stor del sammanhånga med förhållanden, som äro av övergående art och som därtill icke äro av den natur och omfattning, att de kunna motivera sådana genomgripande förändringar i bestämmelserna angående skolplikten som de i motionen föreslagna. Överstyrelsen gör vidare gällande, att fortsättningsskolplikten i allmänhet icke hindrar de minderårigas anställning i förvärvslivet vid den ålder, då arbetsplikt rimligen kan anses inträda. Undantag göres för sådana skolpliktiga, vilka genom kvarsittning i folkskolan fått sitt inträde i fortsättningsskolan fördröjt. För denna kategori av fortsättningsskolpliktiga anser skolöverstyrelsen skäl föreligga att överväga, huruvida icke en viss avkortning av skolplikten borde medgivas, då varaktig arbetsanställning eller eljest särskilt ömmande omständigheter kunna åberopas. Ett ställningstagande till detta och eventuellt andra hithörande spörsmål lär dock icke vara möjligt, anser överstyrelsen, förrän tillräcklig erfarenhet föreligger angående fortsättningsskolans förhållanden efter det skolans andra årskurs någon tid varit i verksamhet inom samtliga skoldistrikt.

Det synes utskottet, som om den vidgade dispensrätt beträffande fortsättningsskolplikten, som motionärerna vilja lägga i de lokala skolmyndigheternas händer, skulle komma att medföra stora risker för en upplösning av den skol-

form, som fortsättningsskolan utgör. För skolstyrelserna bleve det utan tvivel en besvärlig och obehaglig uppgift att tillämpa en vidgad dispensrätt. Olika skolstyrelser skulle sannolikt komma att tillämpa en vidgad dispensrätt efter olika grunder, och det vore icke heller uteslutet, att dispensrätten inom ett och samma skoldistrikt tillämpades på ett sätt, som komme att framkalla en missstämning hos föräldrar och målsmän, vilken kunde äventyra fortsättningsskolans bestånd och sunda utveckling. Erfarenheterna rörande svårigheterna med skolpliktens tillämpning behöva, såsom skolöverstyrelsen framhållit, bliva mera överskådliga, innan frågan om lämpliga åtgärder för dessa svårigheters avlägsnande prövas. Utskottet åsyftar närmast de besvärligheter, som kunna vara förenade med de överårigas skolgång i fortsättningsskolan.

Då skolöverstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på dessa spørsmål och är beredd att, då tiden är inne, föreslå lämpliga åtgärder, hemställer utskottet,

att förevarande motion, II: 193, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda."

Till Riksdagens andra kammars första tillfälliga utskott.

Genom nådigt beslut den 8 februari 1929 har skolöverstyrelsen av Kungl. Maj:t anbefallts att senast den 1 mars 1929 till utskottet avgiva begärt utlåtande över en av herr Ewald Lindmark m. fl. väckt motion, nr 193, angående sådan ändring i § 27 mom. 5 i kungl. stadgan den 16 september 1918 för fortsättningsskolan, att skolpliktig må även till följd av annan giltig orsak än sjukdom, lyte eller liknande omständigheter av skolstyrelsen kunna befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskolan.

Motioner med enahanda innebörd som den nu till överstyrelsen för yttrande remitterade hava tidigare framförts vid 1925 och 1926 års riksdagar. Vid båda dessa tillfällen har riksdagen avslagit motionerna, sedan statsutskottet utan meningsskiljaktighet framhållit, att de föreslagna bestämmelserna innebure en alltför vag och tänjbar formulering och att dessutom de nuvarande föreskrifterna lämna all skäligen rörelsefrihet för skolstyrelse beträffande meddelande av befrielse från skolgång.

Till stöd för det framställda yrkandet hava av motionärerna icke anförts några skäl, som icke förebragts i tidigare motioner, vilka av riksdagen lämnats utan bifall. Som huvudsakligt skäl för yrkandet, att fortsättningsskolstyrelserna måtte tilldelas befogenhet att befria lärjungarna från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan även till följd av annan giltig orsak än sjukdom, lyte eller liknande omständigheter, anföres, att lärjungarna stundom måste på grund av fortsättningsskolan avstå från förvärvsarbete samt att de i vissa fall nödvändigt behövas för arbete i hemmet. Enligt motionärerna skulle det också vara ett faktum, att andra årets fortsättningsskolkurs mycket oregelbundet besökes av de skolpliktiga.

Det är för överstyrelsen väl bekant, att skolgången i fortsättningsskolan i en del trakter lämnat åtskilligt övrigt att önska. Orsakerna därtill hava varit

flera. Under övergångstiden, då fortsättningsskolor förekommit blott vid vissa folkskolor men icke vid andra inom samma eller angränsande skoldistrikt, har man icke allestädes haft så lätt att omedelbart göra sig förtrogen med fortsättningsskolans ställning av obligatorisk skola. Den strängare tillämpning av skolplikten, som efter övergångstidens utgång numera måst genomföras, medför helt naturligt i början en del svårigheter. Särskilt är det att märka, att med fortsättningsskolplikten införande på hösten år 1927 i samtliga skoldistrikt ett förhållandevis stort antal minderåriga, vilka av olika anledningar icke kommit att i rätt tid fullgöra dem åliggande skolplikt, nödgats göra detta vid en jämförelsevis hög ålder. Det är huvudsakligen dessa, vilka beträffande såväl disciplin som skolgång förorsaka de missförhållanden, vilka genom pressens försorg då och då bringas till allmänhetens kännedom och, ehuru blott utgörande enstaka undantagsfall, lätt uppfattas såsom typiska för förhållandena i fortsättningsskolan. Även har missämja mellan lärare och barnens målsmän samt skolans olämpliga lokala anordning på sina ställen vållat mindre god skolgång, och i vissa fall har uppenbar tredska från lärjungars och målsmäns sida på grund av de allmänt erkända bristerna i hithörande lagstiftning icke kunnat övervinnas under den korta tid undervisningen i fortsättningsskolan årligen pågår.

Givetvis förekommer det också, att förvärvsarbete eller sysselsättning i hemmet hindrar lärjunge att delta i undervisningen i den utsträckning, som rätteligen borde ske, och självfallet inträffar detta huvudsakligen i fråga om lärjungar, som tillhöra skolans andra årskurs, men framför allt är det de överåriga, som av denna anledning bliva förhindrade att besöka skolan. Det ligger i sakens natur, att den nu senast angivna orsaken till bristfällig skolgång kommer att i viss utsträckning kvarstå även efter det de med övergångstiden närmast sammanhängande svårigheterna övervunnits. Visserligen kan det sägas, att fortsättningsskolan blott i ringa grad hindrar lärjungarnas arbete i hemmet eller förvärvsarbete, eftersom skolan tager lärjungarnas tid i anspråk endast 180 timmar om året. Större och mindre arbetsgivare visa också ganska stor förståelse för betydelsen av fortsättningsskolan och bereda lärjungarna tillfälle att jämsides med förvärvsarbetet besöka skolan eller, där detta icke kan ske, återtaga dem i sin tjänst. då skolplikten är fullgjord. Likväl måste det medgivas, att fortsättningsskolplikten i enstaka fall kan vålla, att en lärjunge går miste om en god arbetsanställning, vilket, särskilt med hänsyn till den korta undervisningstiden i fortsättningsskolan, stundom kan förefalla alltför hårt. Utan tvivel finns det således bland fortsättningsskolans omkring 130,000 lärjungar åtskilliga, för vilka fullgörandet av skolplikten medför vissa svårigheter, men, enär innevarande läsår är det första, under vilket fortsättningsskolans andra årskurs skall förekomma i alla skoldistrikt, är det ännu icke möjligt att överblicka, i vilken utsträckning de nu senast åsyftade olägenheterna komma att under normala förhållanden göra sig gällande.

Någon fullständig, hela landet omfattande statistik angående skolgången i fortsättningsskolan föreligger ej, men beträffande ett visst inspektionsområde i mellersta Sverige har vederbörande folkskolinspektör utarbetat statistik, utvisande skolgången i såväl folk- som fortsättningsskolan. Det framgår av denna intressanta redogörelse, att skolgången inom flera skoldistrikt redan är bättre i fortsättningsskolan än i folkskolan samt att lärjungarnas närvarofrekvens genomsnittligt för samtliga 47 skoldistrikt inom området är ungefär lika god i fortsättningsskolan som i folkskolan (94.15 procent för fortsättningsskolan och 95.76 procent för folkskolan). Om man erinrar sig, att frånvaron förorsakats huvudsakligen av sjukdom eller annat giltigt förfall, måste man i förevaran-

de fall beteckna skolgången såsom mycket god. Förhållandena inom andra inspektionsområden kunna, som nämnts, icke för närvarande siffermässigt belysas, men överstyrelsen har ingen anledning att förutsätta, att skolgången där skulle vara avsevärt sämre, så vitt det gäller skoldistrikt, inom vilka fortsättningsskolan varit fullständigt genomförd sedan några år. Överstyrelsen har också från olika delar av landet, där fortsättningsskolan redan hunnit stabiliseras, mottagit fullt tillförlitliga meddelanden om att skolgången numera är tillfredsställande och att den påtagligen förbättrats år för år.

Något annorlunda gestalta sig helt naturligt förhållandena inom skoldistrikt, som i det längsta avhållit sig från att inrätta fortsättningsskolor och där således stödet av tradition och egen erfarenhet saknas, då skolan just under innevarande läsår befinner sig i övergångstidens mest kritiska period, nämligen då fortsättningsskolans andra årskurs skall för första gången genomföras i distriktet. Emellertid innebär detta icke, att förutsättningarna i övrigt för en god fortsatt undervisning skulle saknas å dessa orter. Man har all anledning antaga, att fortsättningsskolan även inom här avsedda skoldistrikt skall efter några år hava övervunnit de svårigheter, som ofta yppa sig i början.

Angående barnens arbetshjälp i hemmet vill överstyrelsen i korthet påpeka, att med den praktiskt taget obegränsade frihet, skoldistriktet ha att förlägga fortsättningsskolans starkt begränsade undervisningstid till för orten lämpliga tider och att dessutom tillfälligtvis bevilja lärjungarna lättnader i fråga om skolgången, de nu gällande bestämmelserna icke torde vara ägnade att pålägga hemmen några oskäligen bördor. Beträffande återigen frågan om befrielse från skolplikten för lärjungar, som erhållit förvärvsarbete, vill överstyrelsen framhålla, att det icke gärna kan ifrågasättas, att lärjunge skall kunna erhålla sådan befrielse vid hur tidig ålder som helst. Föräldrarnas rätt att i förvärvsarbete eller i hemmet draga nytta av barnen måste vägas mot barnens rätt att erhålla undervisning och uppfostran.

Ett eventuellt beslut om lättnader i fråga om fortsättningsskolplikten i syfte att bereda lärjungarna större möjlighet att åtaga sig förvärvsarbete bör därför föregås av en undersökning, i vad mån de nu gällande bestämmelserna kunna anses hindra de minderårigas arbetsanställning vid en ålder, då skolplikt icke skäligen bör få utgöra sådant hinder. En dylik undersökning har hittills icke kunnat företagas, enär den andra årskursen, som det här närmast gäller, ännu icke fullständigt genomförts. Därtill kommer, att de förut påvisade, av övergångstiden vållade förskjutningarna beträffande lärjungarnas ålder ännu göra sig starkt gällande. Att lärjungarna icke, medan de tillhöra fortsättningsskolan, i *allmänhet* nå en sådan ålder, att de därför böra befrias från skolgång, torde dock vara visst. I regel hava nämligen de minderåriga fullgjort sin fortsättningsskolplikt, innan de ännu fyllt 15 år, och i vissa skoldistrikt anordnas fortsättningsskolan numera efter Kungl. Maj:ts särskilda medgivande på sådant sätt, att ungefär halva antalet lärjungar avslutar sin fortsättningsskolkurs, innan de fyllt 14 år. Det nu anförda gäller lärjungar, som på normal tid genomgått folkskolan, men på grund av kvarsittning i folkskolan och andra anledningar komma säkerligen även i framtiden enstaka lärjungar att nå en icke oväsentlig högre ålder, innan de kunnat helt fullgöra sin fortsättningsskolplikt. Beträffande dessa överåriga lärjungar kan det enligt överstyrelsens mening finnas anledning överväga, huruvida icke en viss avkortning av skolplikten borde kunna medgivas, då varaktig arbetsanställning eller eljest särskilt ömmande omständigheter kunna åberopas. Ett ställningstagande till detta och eventuellt andra hithörande spörsmål lär dock icke vara möjligt, förrän tillräcklig erfa-

renhet föreligger angående fortsättningsskolans förhållanden efter det skolans andra årskurs någon tid varit i verksamhet inom samtliga skoldistrikt. Av synnerlig vikt är det också, att erforderliga jämkningar av stadgandena rörande skolplikten vidtagas med stor försiktighet och efter ingående utredning, så att bestämda garantier skapas för att medgivandena icke kunna komma att missbrukas, fortsättningsskolväsendets enhetliga organisation äventyras eller andra icke avsedda konsekvenser uppstå.

Som sammanfattning av det anförda vill överstyrelsen framhålla, att orsakerna till stundom förekommande oregelbundenheter beträffande skolgången i fortsättningsskolan till stor del sammanhånga med förhållanden, som äro av övergående natur, samt att dessa oregelbundenheter icke äro av den art eller omfattning, att de äro ägnade att framkalla oro eller kunna motivera sådana genomgripande förändringar i bestämmelserna angående skolplikten, som de i motionen föreslagna. I den mån däremot svårigheter för vissa lärjungar att regelbundet besöka skolan bliva bestående även för framtiden böra, sedan tillräcklig erfarenhet i detta hänseende vunnits, hithörande frågor upptagas till allsidig prövning, och, om de nuvarande bestämmelserna angående skolplikten finnas medföra alltför stora uppoffringar från lärjungarnas sida, erforderliga jämkningar vidtagas.

På grund av det anförda får överstyrelsen avstyrka bifall till motionen, såsom ägnad att kunna innebära ett indirekt upphävande av den allmänna fortsättningskolplikten.

Stockholm den 27 februari 1929.

OTTO HOLMDAHL.

J. Engvall.

—
Hjalmar Werner.